

Лещенко О. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри адміністративного та фінансового права*

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Організаційно-правова форма Національного банку України є невідірваним питанням сучасного фінансового законодавства України. В першу чергу це пов'язане із тим, що центральні банки держав завжди мали подвійну правову природу, з одного боку, виступали, як банк банків, а з іншого – органом державного управління.

Вказана прогалина в законодавстві на практичному рівні може негативно впливати при регулюванні відносин в сфері грошового обігу, в тому числі відносин в сфері емісії на функціонування всієї грошово-кредитної системи держави, оскільки ускладнює взаємовідносини із органами державної влади та іншими комерційними банками. А тому визначення організаційно-правової форми носить не тільки теоретичне, але і практичне значення.

Дослідженню організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права присвячено роботи, як правило, цивілістів серед яких можна відзначити: І.М. Кучеренко, О. Кравчук, Т. В. Блащук та ін. Наділенням Національного банку України тією чи іншою організаційно-правовою формою юридичної особи в фінансово-правовій літературі присвячено роботи: Латковської Т.А., Лукашева, Є.О., Єгоричевої С.Б., Голубєва С. О., Макарової Я.М., О. Я. Гайвандова та ін.

Правові основи діяльності Національного банку України, що закріплені в статті 2 цього ж Закону, визначають, що Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління. Законодавство, як і більшість наукових поглядів щодо правового статусу вказаного державно-правового інституту, визначає, що центральний банк одночасно є банком, а з іншої сторони – особливим органом державного управління.

Частина 2 статті 4 Закону України «Про Національний банк України» встановлює, що Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його повному господарському віданні. При цьому організаційно-правова форма центрального банку України у вказаному законі не визначена. Аналізуючи стан діючого законодавства та світовий досвід застосування організаційно-правових форм центральних банків різних країн, вбачається можливим вирішення вказаного питання двома наглядними напрямками: 1) шляхом створення нової організаційно-правової форми юридичної особи публічного права, що наділені повноваженнями по управлінню тими чи іншими суспільними відносинами, в тому числі для Національного банку України; 2) шляхом «під-

лаштування» діючих організаційно-правових форм під законодавство і наділенням юридичних осіб публічного права, в тому числі Національний банк України, існуючими організаційно-правовими формами.

Так, під організаційно-правовою формою юридичної особи необхідно розуміти визначену нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає підставу у зовнішньому прояві вирізнити один вид юридичної особи від іншого. Іншими словами, це певна сукупність ознак, визначених в правовій нормі: порядок створення (на підставі засновницького договору чи рішення установчих зборів); установчі документи (статут, засновницький договір, меморандум, установчий акт); права та обов'язки учасників (акціонерів, засновників), зокрема наявність чи відсутність об'єктів права власності на пай (частку, акції); відповідальність учасників (акціонерів, засновників) за борги юридичної особи; порядок управління юридичною особою; порядок реорганізації, ліквідації юридичної особи та ін. (Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. –К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004, с. 19). На нашу думку, такий підхід до визначення поняття організаційно-правової форми юридичних осіб є виправданим, оскільки саме вияв пов'язаних зовнішніх ознак, що дозволяють виявити форму (тобто зовнішній прояв певного явища) юридичної особи, надає можливість здійснити в правовій літературі саме класифікації організаційно-правових форм юридичних осіб за обґрунтованими правовими критеріями.

Так, російський вчений Я. М. Макарова пропонує наділити Центральний банк Російської федерації організаційно-правовою формою – державна корпорація. На думку, вказаного вченого, Банк Росії – державна корпорація з особливим конституційним статусом, що заснована Російською Федерацією для здійснення захисту та забезпечення стабільності рубля, яка наділена виключним правом емісії на території Російської Федерації і здійснює свої функції незалежно від органів державної влади (Макарова Я. М. Проблемы правового положения Центрального Банк Российской Федерации как юридического лица. Автореферат дис. канд. юрид. наук / Макарова Я. М. – М., 2001, 12 с.).

На наш погляд, створення нових організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, в тому числі Національного банку України видається малообґрунтованим через неузгодженість запропонованих в літературі пропозицій із діючим законодавством.

Щодо можливості закріплення за Національним банком України діючої організаційно-правової форми юридичних осіб, то на нашу думку, вказаний шлях є найбільш вдалим. В першу чергу, погоджуємось і з думкою Я.А Гайвандановим, який зазначає, «установа» як організаційно-правова форма може бути визнана характерною для всіх юридичних осіб, що здійснюють в

Російській Федерації управлінську діяльність, що направлена на досягнення суспільних благ (А. Я. Гайвандов Организационно-правовая форма Банка России как юридического лица [Електронний ресурс] // <http://rfbs.ru/content/view/51/72/>). Віднесення Національного банку, як юридичної особи до публічних, можна здійснити на підставі критерію розпорядчого акту його створення – ЗУ «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року.

Березовська С. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри адміністративного та фінансового права*

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ: ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ

Серед українських науковців-фінансистів лише в останні роки почало відновлюватися використання такого терміну, як «публічні фінанси». Даний термін певною мірою був притаманний ще дорадянському фінансовому праву, а нині – і сучасному міжнародному фінансовому праву.

За часів дореволюційної Росії в економічній та юридичній літературі терміни «публічні фінанси», «суспільні фінанси» й «державні фінанси» використовувалися як синоніми, а «публічне», «приватне» й «державне» не мало чіткого розмежування. Після Жовтневої революції та проведення націоналізації власності все «публічне» фактично стало ототожнюватися з «державним», унаслідок чого термін «державне» повністю замінив термін «публічне». Термін *public finance* перекладали як «державні фінанси» задля відповідності термінології, що використовувалася в радянський період історії нашої держави в економічній та юридичній літературі, а також у нормативно-правових документах.

З розбудовою національної фінансової системи в Україні постали питання про необхідність перегляду багатьох базових категорій фінансової науки, одними з яких були категорії «державні фінанси» та «публічні фінанси». Однією з причин цього перегляду була поява нових видів фондів грошових коштів:

1) бюджети органів місцевого самоврядування, які за Конституцією України не є державними фондами й не можуть розглядатися як приватна власність будь-яких осіб;

2) фонди обов'язкового державного соціального страхування, крім Пенсійного фонду, які відповідно до чинного законодавства є неприбутковими самоврядними організаціями.

Отже, поряд з державними фінансами виникли фінанси органів місцевого самоврядування, які як і державні фінанси мають публічний характер. Тобто, виходячи з цього, слід вказати на те, що термін «державні фінанси» не є синонімом терміну «публічні фінанси», так як державні фінанси є вузьчим поняттям, ніж публічні фінанси, які включають в себе як і державні фінанси, так і фінанси органів місцевого самоврядування